

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De geschiedenis van de toekomst

van 't Hul, L.

Published in:
Sociologie Magazine

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van 't Hul, L. (2015). De geschiedenis van de toekomst. *Sociologie Magazine*, 23(4), 25-27.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De geschiedenis *van de toekomst*

INTERVIEW

ETIENNE AUGÉ, 'SCIENCEFICTIONPROFESSOR' AAN DE ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM, IS EEN MAN MET EEN MISSIE: NEDERLAND INTERNATIONAAL OP DE KAART ZETTEN ALS 'SCIENCEFICTIONGROOTMAGT'. DAT IS VOLGENS HEM BITTERE NOODZAAK: "WIE NIET NADENKT OVER DE TOEKOMST KRIJGT ER EEN OPGELEGD."

tekst LEONARD VAN 'T HUL beeld DIDIER DORIVAL EN MICHELLE MUUS

OM SERIEUS WERK VAN DE toekomst te maken riep de in Frankrijk geboren cultuurwetenschapper Etienne Augé in april van dit jaar de Community for Histories of the Future (CHIFT) in het leven. Doel daarvan is enerzijds om makers van sciencefiction een platform te bieden en anderzijds om kritisch na te denken over actuele ethische vraagstukken en toekomstige ontwikkelingen. In het hart van de hofstad legt hij op zijn kenmerkend provocerende wijze uit dat sciencefiction daarvoor een uitstekend middel is.

"Ik heb geen idee wat 'echte' sciencefiction is. Ik geloof niet in kaders, zeker voor genres is dat problematisch. Voor mij is sciencefiction een literair genre dat de mogelijkheden van de toekomst onderzoekt, door uit te gaan van de vraag *what if*: stel dat auto's kunnen vliegen, stel dat het mogelijk is om naar andere sterrenstelsels te reizen, stel dat buitenaards leven bestaat."

"Technologie en wetenschap hebben daarbij altijd een centrale rol. Oorspronkelijk ging het daarbij om de vraag hoe de

wetenschap de mensheid zou kunnen redden, als tegenhanger van religie en filosofie. De Franse schrijver Jules Verne is het beste voorbeeld: in zijn boeken kunnen we door middel van technologisch vernuft natuurlijke hindernissen overwinnen."

"Hiroshima en Auschwitz zorgden voor een omslag: het werd duidelijk dat wetenschap ook tot de vernietiging van de mensheid kan leiden. De sciencefiction van George Orwell of Ray Bradbury is heel dystopisch: terugkerend thema is het proces waarbij de mensheid zichzelf aan het vervangen is door robots en denkende machines, en de bedreigingen die dat met zich meebrengt."

Sciencefiction lijkt een soort graadmeter te zijn voor maatschappelijke attitudes ten opzichte van technologische ontwikkelingen. Je zou dus kunnen zeggen dat als je betere sociologen wilt, je ze sciencefiction moet laten lezen?

"Als je betere sociologen wilt, moet je ze geschiedenis laten studeren. Maar om de

vraag serieus te beantwoorden: sciencefiction zorgt ervoor dat je voorbij de grenzen gaat van wat je denkt te weten. En dat is goed, ongeacht je academische achtergrond. Sciencefiction zorgt ervoor dat je kennis bevrucht en je verbeeldingskracht laat werken."

"Als ik mijn studenten vraag hoe de universiteit er over tien jaar uit moet zien, dan komen ze eerst met gratis Starbucks-koffie, gratis dit, gratis dat, geen lelijke lokalen meer. Daar zijn ze het allemaal wel over eens. Maar als je ze dan vraagt of de toekomstige universiteit zingevingruimtes heeft, dan zie je waar de consensus op-houdt en merk je waar de breekpunten van het huidige tijdgewricht zich bevinden. Nederland ziet zichzelf als consensusgericht, maar zo gauw je kwesties in de toekomst projecteert explodeert de boel."

Sciencefictionschrijvers zijn dus een soort hedendaagse toekomstvoorspellers?

"Nee, sciencefiction gaat niet om 'de' toekomst, maar om 'een' toekomst. Het projecteert huidige ontwikkelingen in →

de toekomst en analyseert wat de mogelijke gevolgen zijn. Ik noem dat ook wel *scifi prototyping*: het doel is steeds om het huidige tijdsgewricht te begrijpen.”

Maar dat kan ook in een roman. Heeft elk verhaal niet een stel-dat-scenario?

“Het verschil met andere literaire genres is dat de verbeelding daar volledig op deze realiteit is gericht. Romans bevragen veel minder radicaal de houdbaarheid en premissen van de realiteit zoals we die nu ervaren. Het kritische potentieel van sciencefiction is veel groter: het rekt de realiteit op tot haar uiterste consequenties. Denk aan Orwell’s *1984*, denk aan Huxley’s *Brave New World*, maar ook aan Zamjatin’s *Wij*. In dat licht moet ik opmerken dat op dit moment sciencefiction slechts op halve kracht werkt: het is vooral de toekomst zoals mannen die zien, want zoals iedereen weet is sciencefiction een mannenwereld. Mannen schrijven over vliegende auto’s, niet over gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Daar valt een wereld te winnen.”

In een Ted-talk laat u zien dat de helft van de tien grootste kaskrakers aller tijden sciencefictionfilms zijn. De andere helft zijn fantasyfilms. Hoe verhouden deze genres zich tot elkaar en hoe verklaart u dit succes?

“Beide genres zoeken hun heil in een andere tijd en plaatsen zich buiten de werkelijkheid. Het grote verschil is dat fantasy over ‘een’ verleden gaat, niet over de toekomst. *In de ban van de ring* is het beste, en *Game of Thrones* het vreselijkste voorbeeld: beide verhalen leggen een nostalgische zucht naar een zogenaamd vervlogen verleden aan de dag. Fantasy is eigenlijk maar heel beperkt: je hebt een dwerg, een elf en een halfling, eventueel een stel draken en als

“Als je betere sociologen wilt, moet je ze geschiedenis laten studeren.”

je klaar bent met Beowulf en de IJslandse sagen over te schrijven, ga je jezelf gewoon herhalen.”

“Sciencefiction, daarentegen, gaat over *inventing* en *preventing* en omdat er elke keer wel wat nieuws wordt uitgevonden blijft het genre zich ontwikkelen. Verne gaat over mogelijkheden, ontdekkingen en uitvindingen. De Britse H.G. Wells over de gevaren en het voorkomen, terwijl de Amerikaanse sciencefiction van de jaren 50 en 60 – de gouden eeuw van het genre – over het doorbreken van de stratosfeer en het koloniseren van planeten gaat.”

“Sciencefictionschrijvers proberen verder niet een coherente wereld in elkaar te zetten, zoals fantasyschrijvers als Tolkien en Lewis. Zo zijn de werelden van Isaac Asimov en Philip K. Dick behoorlijk incoherent, al was het maar omdat ze te veel drugs hebben gebruikt.”

Hoe serieus moeten we die sciencefiction-analyses dan nemen?

“Juist die incoherentie en het ongepolijste van sciencefictionverhalen maakt haar een goede tegenhanger van propaganda: sciencefiction verruimt de geest, terwijl propaganda – of het nu politiek of religieus is – de geest beperkt. In dit licht zijn de verschillen tussen imperiums in hun productie van sciencefiction veelzeggend. De nazi’s hebben geen enkele sciencefiction voortgebracht, terwijl de Sovjet-Unie grootproducent was. Dat komt omdat de fascistische ideologie erop gebrand was terug te gaan in de tijd naar een soort gouden eeuw van het Germaanse ras. Haar verbeeldingskracht leunde zwaar op de antieke oudheid, de swastika is niet voor niets achterover gekanteld. Het communisme was, zeker in de eerste twintig jaar, zeer progressief en had de blik op de toekomst gericht. Haar doel was de mensheid verder te brengen. Beide ideologieën zijn elkaars tegenovergestelde: de nazi’s maakten fantasy, de Sovjets sciencefiction. Het zijn alleen progressieve landen die sciencefiction produceren.”

Wat zijn de verschillen tussen Franse, Britse, Amerikaanse of Sovjet sciencefiction?

“Er bestaan verschillen tussen de mate van utopisme en dystopisme in de sciencefiction uit deze landen. Als het gaat om de evaluatie van technologie zou je kunnen zeggen dat de Franse sciencefiction zeer

hoopvol gestemd is, en de Britse zeer kritisch. Maar er is niet een duidelijk patroon dat al deze landen volgen: elk era heeft zijn eigen sciencefiction, deels afhankelijk van de actuele politieke situatie. Maar het gaat ook om persoonlijkheden: Jules Verne was een optimistisch figuur, H.G. Wells was veel zwaarmoediger.”

Tegenwoordig lijkt sciencefiction vooral uit Amerika te komen, wat kenmerkt dit type sciencefiction?

“Ik ben verbaasd dat Amerikaanse sciencefiction zo populair is. Wat al die kaskrakers kenmerkt is dat problemen worden opgelost met geweld. Komt er een stel buitenaardse wezens langs om de aarde over te nemen? Dan ga je er met grof geweld tegenaan. Maar ik vraag me dan af, hoe zouden de Zweden, Denen of Nederlanders reageren? Voor hen is geweld niet het automatische antwoord. Dat laat meteen zien dat het belangrijk is dat elk land eigen sciencefiction ontwikkelt, want dat zorgt ervoor dat de mogelijke toekomstscenario's van je eigen land inzichtelijk worden en dat kan de samenleving voorbereiden. Niet onbelangrijk, want als je je niet wilt voorbereiden op de toekomst, dan heb je geen toekomst. Nederland produceert nu geen sciencefiction en dat is een kwalijke zaak. Jullie toekomst is een Amerikaanse toekomst.”

Hoe wordt het CHIFT-initiatief ontvangen?

“We krijgen enthousiaste reacties uit verschillende hoeken. Onder meer de politieacademie, consultancybedrijven en ook ministeries hebben interesse getoond. Al die organisaties houden zich met het ontwikkelen van toekomstscenario's bezig en voor hen bieden wij een manier om buiten de gebaande paden te denken. We hebben bewust geen structuur, maar vormen gewoon een stel enthousiastelingen van academici, designers en schrijvers die samen kritisch nadenken.”

Het lijkt erop dat sciencefiction in hoog tempo salonfähig aan het worden is: als het genre al gedoceed kan worden aan de universiteit en het Hollywood draaiende kan houden, wat is er dan nog over van het kritisch potentieel?

“Dat het genre in hoge mate respectabel aan het worden is, is problematisch. Want als dat gebeurt ben je rijp voor een

ETIENNE AUGÉ IS
MEDIAWETENSCHAPPER
EN ALS SENIOR LECTURER
VERBONDEN AAN DE ERASMUS
SCHOOL OF HISTORY, CULTURE
AND COMMUNICATION VAN
DE ERASMUS UNIVERSITEIT
ROTTERDAM. HIJ DOCEERT
TEVENS PUBLIC DIPLOMACY
AAN CLINGENDAEL EN STOND
BEGIN 2015 AAN DE WIEG VAN
DE COMMUNITY FOR HISTORIES
OF THE FUTURE (CHIFT).

museum en gaan literatuurwetenschappen genrerregels instellen. Precies die dingen die sciencefiction kan missen als kiespijn. Regels verstikken sciencefiction: de eenheidsworst haalt de spirituele ervaring weg.”

Sciencefiction als spirituele ervaring?
Die verbinding is wel vaker gelegd: de oprichter van de Scientology-kerk was een productieve sciencefictionschrijver en in de New Age-beweging spelen technologische ontwikkelingen een belangrijke rol. Hoe zit dat?

“Het huwelijk tussen sciencefiction en spiritualiteit zat er al vanaf het begin in: beide zijn antireligieus. Religie wordt gezien als een vorm van propaganda, de centrale gedachte is altijd: als je doet wat je wordt opgedragen is er hoop. In sciencefiction is er weinig hoop, maar de hoop die er is, is spiritueel.” ✕

DANK AAN RIK SPANJERS, PROMOVENDUS AAN DE VAKGROEP NEDERLANDSE LETTERKUNDE VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM, VOOR ZIJN WAARDEVOLLE SUGGESTIES EN KRITISCHE BIJDAGEN AAN DE GEDACHTEVORMING.